

вазни назоратдан Узгумида 7,1 г, Найклда 11,0-15,2 г оғирроқ бўлган. Тажрибанинг ўғитли фониди эса бу фарқ Узгумида 10,7 г, Найклда 13,8-16,8 г ни ташкил этган.

Иккинчидан ғўза ўғитли ёки ўғитсиз фонда етиштирилишидани қатъий назар Найкл стимулятори ғўзанинг ривожланиш давлари бўйлаб қуруқ масса тўпланишига ижобий таъсир кўрсатган ҳолда энг юқори натижаларга Найкл билан чигитга 4,0 л/т, ғўзани шоналаш даврида 1,0 л/га, гуллаш даврида 2,0 л/га ва ҳосил туғиш даврида 3,0 л/га меъёрлар қўлланган вариантда эришилган ва ўғитсиз фонда 35,6 ц/га, ўғитли фонда 39,4 ц/га ни ташкил этиб, назоратдан мос равишда ўғитсиз фонда 5,3 ц/га, минерал ўғитлар қўлланилган фонда 6,2 ц/га қўшимча ҳосил олинган.

Хулоса. Найкл стимулятори билан чигитга экиш олдида

4,0 л/т, ғўзанинг шоналаш даврида 1,0 л/га, гуллашда 2,0 л/га ва ҳосил туғиш даврида 3,0 л/га меъёрларда ишлов берилиб, минерал ўғитлар қўлланмаганда ғўзани умумий қуруқ массаси 94,2 г ни ташкил қилиб, шундан 46,5 г пахта вазнига тўғри келган ҳолда назоратдан умумий қуруқ массаси 26,2 г, пахта вазни 15,2 г фарқ қилган. Найклнинг юқоридаги меъёрлари минерал ўғитлар N-200, P-140, K-100 кг/га қўлланилган фонда ғўзани қуруқ массаси 105,1 г/ўсимликни ташкил қилиб, шундан пахта вазни 53,0 г ёки назоратдан жами қуруқ массаси 28,1 г, пахта вазни 16,8 г юқори бўлгани ва мўл ҳосил етиштирилгани аниқланган. Шундай қилиб, Найкл стимулятори (4,0 л/т, 1,0-2,0-3,0 л/га) қўлланганда ўғит берилмаган шароитда пахта ҳосили 5,3 ц/га, минерал ўғитлар қўлланганда эса 6,2 ц/га юқори бўлган.

АДАБИЁТЛАР:

1. Абдуалимов Ш.Х., Абдуллаев Ф.А. Гуминли стимуляторларни ғўзада қўллашнинг самарадорлиги. Монография. Тошкент, 2019. Б. 42-43.
2. Тажиев К.М. Тукли ва кимёвий туксизлантирилган чигитларга экиш олдида уруғдорилар билан ишлов беришнинг ғўза барг юзаси ва қуруқ вазнига таъсири.// Фермер хўжаликларида пахтачилик ва ғаллачиликни ривожлантиришнинг илмий асослари. Халқаро илмий-амалий конференция маърузалари тўплами. Тошкент, 2016. —Б. 271-274.
3. Каримов Ш. Ғўзанинг қуруқ масса тўплаши ва фотосинтез маҳсулдорлигига янги стимуляторларнинг таъсири.// Тупроқ унумдорлигини ошириш, ғўза ва ғўза мажмуиди экинларни парваришда манба тежовчи агротехнологияларни амалиётга жорий этишнинг аҳамияти. Халқаро илмий-амалий анжуман маърузалари тўплами. Тошкент, 2012. —Б.156-158.

ЯНГИ “ЎЎЗА:ҒАЛЛА” ИНТЕНСИВ НАВБАТЛАБ ЭКИШ ДЕҲҚОНЧИЛИК ТИЗИМИНИНГ ТУПРОҚ УНУМДОРЛИГИГА ТАЪСИРИ

Худайбергенов Неъматулла Маткаримович,
Тош ДАУ “Деҳқончилик ва мелиорация кафедраси” доценти,
Тиллаев Рихсивой Шомахамадович,
Шоличилик ИТИ профессори.

Аннотация. Ушбу мақолада республика деҳқончилиги янги тизимга ўтганлигига 30 йилдан ошадигани, ҳар йили пахтачилик соҳасида 3-3,5 млн. тонна пахта, 6,7 млн. тоннадан ортиқ ғалла, 1 млн. гектар майдонда турли тақрорий экинлар экилиб, юз минг тонналаб сабзавот, полиз, картошка ва бошқа маҳсулотлар етиштириладиганлиги ҳамда экспорт қилинадиганлиги тўғрисида маълумотлар келтирилган.

Бундан ташқари. барчани қизиқтирадиган нозик масала, тупроқ унумдорлиги нима бўлмоқда, деган саволга дастлабки тадқиқотлар натижалари келтирилган.

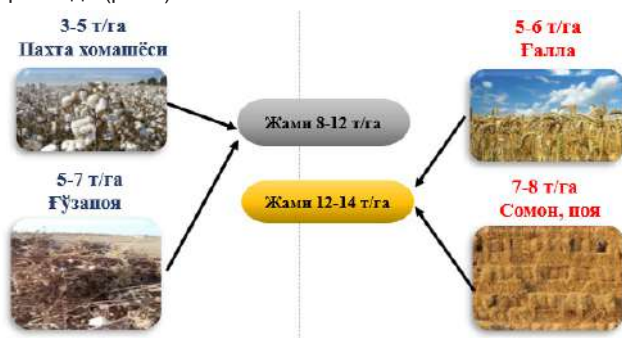
Давлатимиз мустақиллигига ҳамда янги деҳқончилик юритиш тизимига ўтганлигига 30 йилдан ошмоқда. Бу даврда республика деҳқончилигида кўплаб ўзгаришлар содир бўлди. Жумладан, 2002 йилда илк бор ғалла мустақиллигига эришилди, ғўза яққаҳокимлигига ҳамда ғалла импортига барҳам берилди. Шунингдек, кузги буғдой дон экинларидан кейин 1 млн. гектарда тақрорий экинлар етиштириб, бир гектар ердан икки карра ҳосил олиш тизимига эга бўлинди. Озиқ-овқат ҳавфсизлиги мустаҳкамланиб, турли қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини дунё бозорига экспорт қилиш имкониятлари очилди. Собиқ совет тузумидаги “Ўт далали ва қатор оралари ишланадиган деҳқончилик системаси”нинг пахтачилик комплексиди бир йилда асосан 4,5-5,5 млн. тонна пахта, 900 минг тонна дон етиштирилган бўлса, янги деҳқончилик

системасида 6,7 млн. тоннадан ортиқ ғалла, 3,0-3,5 млн. тонна пахта хомашёси ҳамда минглаб тонналаб сабзавот, полиз, картошка ва бошқа маҳсулотлар етиштирилиб, бу тизимнинг устунлиги исботланди.

Кўп йиллик таҳлилларимизга кўра, шуни таъкидлаш зарурки, деҳқончиликда дунё бўйича эталон ёки стандарт бўладиган мукамал деҳқончилик тизимлари йўқ, бўлиши ҳам мумкин эмас. Ҳар бир деҳқончилик тизими тупроқ-иқлим шароитлари ҳамда зарур бўлган қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари турларига қараб белгиланади. Мисол тариқасида асосан пахта керак бўлганлиги учун “Ўт далали ва қатор оралари ишланадиган деҳқончилик системаси ва унинг асоси бўлган “беда:ғўза” 3:7 алмашлаб экиш тизими шу давргача қўлланилиб келинган. Ана энди мамлакатга биринчи ўринда ғалла, иккинчи ўринда

пахта хом ашёси етиштириш зарурати туғилди. Шунинг учун янги яратиладиган деҳқончилик тизими тупроқ – иқлим шароитимизга мос ҳолда ишлаб чиқиши давр талабидир. Яна шуни таъкидлаш жоизки, ҳар бир деҳқончилик тизимини ўзига яраша камчилиги бўлади. Янги интенсив “ғўза:ғалла” навбатлаб экиш деҳқончилик тизимининг энг кўзга яққол ташланадиган камчилиги тупроқдан ҳосил билан олиб чиқиб кетилаётган масса солинаётганидан ортиқ бўлиб, тупроқ унумдорлигини назарий жиҳатидан пасайишига олиб келмоқда. Тўғри, кўплаб илмий – тадқиқотлар асосида олимлар буни юқори меъёردаги маъданли ва органик ўғитлар, сидерат ва оралиқ экинлар ҳисобига қоплаш мумкинлигини исботлаган. Лекин, буларнинг аксарияти назарий жиҳатидан муҳим бўлсада, амалиётда қўллаш жуда мушкул. Сабаби, ҳозирги деҳқончилик тизимида экинлар навбатлашуви жуда тезкор ҳисобланади. Мисол учун, навбатлаб экишнинг “ғўза:ғалла” тизимида пахта ҳосили йиғиштириб олинмасданоқ 2-асосий экин - кузги буғдой экилади. Кузги буғдой йиғиштириб олиниши биланоқ тақрорий экинлар гуруҳи экилиб, уларнинг ҳосили асосан октябрь ва ноябрь ойларида йиғиштирилиб, оралиқ экинлар экишга деярли имконият қолмайди. Сидерат экинлари тўғрисида гап юритмаса ҳам бўлади. Техникалар, уларни эҳтиёт қисмлари, ЁММ, ўғитлар, кимёвий воситалар қимматлигини сабаб қилиб, фермерлар бу агротадбирни деярли қўлламаяпти.

Энди “ғўза:ғалла” навбатлаб экиш деҳқончилик тизимидаги тупроқ унумдорлигига ҳақиқий таъсир этувчи ҳолатни таҳлил қилиб кўрсак. Таҳлил ўртача пахта ҳосилдорлиги 30 ц/га ва ғўза қатор орасига экилган кузги буғдой дон ҳосилдорлиги 50 ц/га мисолида келтирилмоқда. Ёза экилиб, парваришланиб ўртача ҳосилдорликни 30 ц/га деб олсак, 3 тонна хомашё пахта заводига, 5-7 тонна ғўзапоя асосан ёкиш учун олиб чиқиб кетилади. Шу майдонга кетма-кет кузги буғдой экилиб, ўртача 50 ц/га ҳосил олинганда 5 тонна дон “дон маҳсулотга”, 7-8 т/га сомон тозалаб олиниб, чорвага озуқа сифатида тайёрланади (расм).

Расм. Навбатлаб экиш деҳқончилик тизимининг бир ротациясида тупроқдан олиб чиқиб кетилаётган органик – минерал моддалар сарфи.

Демак, расмдаги маълумотларга кўра “ғўза:ғалла” навбатлаб экишнинг биринчи йили ғўза етиштирилганда 8 – 12 т/га, иккинчи йили кузги буғдой етиштирилганда 12 – 14 т/га, яъни бир ротация давоми, икки йилда бир гектардан 20 т/гадан 26 т/гача органик моддалар олиб чиқиб кетилиши кузатишмоқда. Кузги буғдойдан кейин тақрорий экинлар экилишини инobatга олиб, дон ҳосилини ўртача 2 – 5 т/га, озуқабоп поя ҳосилини 3 – 5 т/га, бир ротация давомида бир гектар майдондан дон ҳосили билан 2,0 – 2,5 т/га, сомон, поя билан 23 – 30 тоннагача органик модда чиқиб кетилиши қайд этилмоқда. Демак, икки йилда, яъни “ғўза:ғалла” навбатлаб экишнинг бир айланмасида ғўза ҳисобига 8-12 тонна, буғдой ҳисобига 12-14

т/га, жами 20-26 т/га органика маҳсулоти сифатида даладан олиб чиқиб кетилмоқда. Ваҳоланки, ҳар бир экин турини етиштириш учун тупроққа узоғи билан тук ҳолатида 1,2 – 2,0 т/га минерал ва қисман органик ўғитлар солинмоқда холос. Ана шу жараёни бир неча йиллар давомида қайтарилиши оқибатида тупроқ унумдорлигига салбий таъсир кўрсатмоқда. Бу эса ҳосилдорликни кескин пасайиши, сифатини бузилиши, шунингдек, тупроқ унумдорлигини белгиловчи асосий кўрсаткичларда намоён бўлиши узоқ йиллик “монокультура” тажрибаси асосида аниқланган ҳамда исботланган.

1 - жадвал.

“Ўза:ғалла” навбатлаб экиш деҳқончилик системасининг пахтачилик комплекси ерлари балл бонитети динамикаси-га таъсири.

№	Вилоятлар	1990	1993	2000		2006	
		ўртача балл бонитети	ўртача балл бонитети	Фарқи	ўртача балл бонитети	Фарқи	ўртача
1	Қорақалпоғистон Республикаси	44	41	-3	41	-3	41
2	Андижон	60	57	-3	60	0	57
3	Бухоро	58	50	-8	53	-5	53
4	Жиззах	53	50	-3	50	-3	50
5	Қашқадарё	54	51	-3	51	-3	51
6	Наманган	66	59	-7	59	-7	52
7	Навоий	59	52	-5	52	-7	59
8	Самарқанд	67	57	-10	57	-10	57
9	Сурхондарё	68	56	-12	60	-8	56
10	Сирдарё	53	49	-4	49	-4	49
11	Тошкент вилояти	66	59	-7	59	-7	59
12	Фарғона	66	56	-10	56	-10	56
13	Хоразм	54	53	-1	54	0	53
	Ўртача	58			55	-3	55

Натижада, деҳқончилик юритиш тизимида асосий эътибор, юқори ҳосил олишга эмас, балки тупроқ унумдорлигини сақлаш ҳамда уни ҳосил бера олиш қобилиятини оширишга қаратилиши керак, деган умумий хулосага келинган эди. Юқорида қайд этиб ўтилган ҳамда бошқа кўплаб тупроқ унумдорлигини сақловчи, оширувчи агротадбирлар жуда муҳим, аммо серхаражат, қиммат, фойдаси бир йилда кўринмайди ёки қўллаш ноқулай деган турли баҳоналарга қонуний чек қўйиш барчамизни жиддий ўйлантирмоғи зарур. Маълумки, Ўзбекистон тупроқлари табиатан унумдорлиги паст, гумус миқдори ҳамда органик моддалар йиғиндиси паст даражада. 1-жадвал маълумотларини кўрсатишича, 1990 йилда суғориладиган ерларнинг ўртача сифат кўрсаткичи, яъни балл бонитети 58 баллни ташкил этган. Бу албатта юқори кўрсаткич бўлмай, ундан анча паст бўлган 44 балл Қорақалпоғистон Республикасида, 53-54 балл Жиззах, Қашқадарё, Сирдарё ва Хоразм вилоятларида қайд этилган. Мустақиллик даврининг иқтисодий жиҳатидан энг қийин бўлган 1991-1993 йилларда қишлоқ хўжалигида техника, уруғлик, ЁММ ҳамда ўғитларни етишмаслиги сабабли деярли барча экинлар тупроқнинг табиий унумдорлиги ҳисобига етиштирилди. Натижада, 1993 йилнинг ўзидаёқ тупроқ унумдорлиги балл бонитети Сурхондарё вилоятида бирданга 12 баллга, Фарғона, Самарқандда 10 балл, Наманган ва Бухорода 7-8 баллга камайганлиги қайд этилди. Таҳлилларнинг кўрсатишича, бунинг энг асосий сабаби минерал ўғитларни ўта кам берилганлиги, бошоқли дон экинлари учун бериладиган азотга нисбатан калий ўғити

1,0-1,2 нисбатда бўлиниш шартларига қарамасдан 1996 йилгача умуман берилмаганлигидир. Ўша йиллари ғалладан юқори ҳосил олинмаётганлиги ҳамда тупроқ унумдорлигини кескин пасайиб бораётганлигидан ҳавотирда бўлиб, собиқ Ўзбекистон Қишлоқ хўжалик фанлар академиясининг (ҳукумат раҳбарига огоҳлантириш тариқасида ёзган хати) мурожаатини (14-1/339 28.10.1996 й.) мисол тариқасида таҳлил қилиб кўрсак. Маълумки, бир тонна маҳсулот етиштиришда бошоқли дон экинлари тупроқдан таъсир этувчи модда ҳисобида ўртача 100 кг/га.дан азот, фосфор ва калий моддаларини олиб чиқиб кетади. Шунга мос ҳолда 40 ц/га ҳосил учун тоза ҳолда 400 кг ёки 1,2-1,4 тонна физик ҳолдаги ўғит талаб этилиши расмий таъкидланган. 2-жадвал маълумотларини таъкидлашча, 1996 йилда тоза ҳолда азот ўртача 125 кг/га.ни талаб этган айрим вилоятларда эса 2-3 марта кам берилган. Бунинг натижасида, ўртача ҳосилдорлик 20 ц/га.да намоён бўлган. Тавсияларга кўра, фосфорли ўғитлар шудгор остига берилиши шарт. Лекин, ҳукумат томонидан қайд этилган маълумотида кўра, 1996 йил 24 октябрга қадар 1070 минг/га кузги буғдой экилган бўлиб, фосфорли ўғитлар белгиланган 125 кг ўрнига, ҳақиқатда 36 кг.дан соф ҳолда берилган. Лекин, Жиззах ва Сурхондарё вилоятида 14-16 кг.ни ташкил этган. Бошқа вилоятлар бўйича ҳам мисолларни давом эттириш мумкин. Фосфорли, ўғитлар қўлланилиши ҳам шундай ҳолатда бўлиб, соф ҳолда 125 кг/га ўрнига ўртача 26 кг/га қўлланилган. Вилоятлар бўйича жадвали кўрсатишча, ҳаттоки 1996 йилга келиб ҳам калийли ўғитлар киритилмаган, яъни умуман қўлланилмаган.

Юқоридаги расмий маълумотларга асосланган ҳолда, “ғўза:ғалла” интенсив навбатлаб экиш деҳқончилик тизими-ни жорий этилиши сабабли тупроқ унумдорлиги дастлабки

5-10 йилда кескин камайиши, асосан минерал ва органик ўғитлар етиштирилмаслигидан, деб ҳулоса қилиш мумкин. Маълумотларга эътиборни қаратсак, 2000 йилдан бошлаб, ўғитлаш ишлари тизимли равишда амалга оширила бошла-ниши натижасида, тупроқ унумдорлигини кескин пасайишига чек қўйилганлигини 2006 йилдан эмас, балки 2010 йилдан кузатиш мумкин. Яъни, тупроқ балл бонитетидаги энг катта салбий ўзгаришлар, асосан 1991-1995 йилларга тўғри келиб, 2000 йилдан бошлаб тупроқ унумдорлигини тикланиш даври, деб баҳолаш мумкин.

Янги деҳқончилик тизимини қўлланилиши мамлакат тупроқ унумдорлиги динамикасида таъсири қандай бўлди, деган савол барчамизни албатта қизиқтиради. Чунки, немис олими Ганс Дубасалафнинг критерияси бўйича, деҳқончилик тизими икки функциядан иборат, яъни биринчи навбатда мамлакат учун зарур озиқ-овқат, хомашё етиштириш, иккинчиси эса тупроқ унумдорлигини сақлашдир.

2010-2015-2020 йиллар маълумотларига асосланган ҳолда Қорақалпоғистон республикаси ва барча вилоятлар бўйича чуқур таҳлил қилиб кўрсак:

Қорақалпоғистон республикаси бўйича маълумотларга кўра, 2010 йилда ўртача тупроқ балл бонитети 41 балл бўлиб, 2020 йилда 1,4 баллга ортганлиги, яъни 42,4 баллни ташкил этганлиги аниқланди.

Андижон вилоятида 1997 йилда 60,0 баллни ташкил этган бўлса, 2013 йилда 57,5 балл бўлиб, -2,5 га камайганлиги қайд этилган. Бунинг асосий сабаби этиб, тақрорий экинларга ми-нерал ўғитлар тўлақонли берилмаслиги ҳамда 2013 йилдан бери ерлар қайта баҳоланмаганлиги деб кўрсатиш мумкин. Чунки, вилоятда бошоқли дон экинларидан кейин 100% майдонларда тақрорий экинлар тўлиқ экилади, яъни тупроқ

2-жадвал.

Бошоқли дон экинлари экилган майдон, ялпи ҳосил ва ҳосилдорлик бўйича 1996 йил маълумотлари.

Т/р №	Қорақалпоғистон Республикаси ва вилоятлар номлари	умумий экилган майдон, га	Ўрилган, га	Янгиланган, га	ҳосилдорлик, ц/га	Сугориладиган ерларда 100% тоза ҳолда берилган							
						Азотли				Фосфорли			
						кг/га		Умумий, минг т.		кг/га		Умумий, минг т.	
						меъёр	ҳақиқатда	талаб	ҳақиқатда	меъёр	ҳақиқатда	талаб	ҳақиқатда
1	Қорақалпоғистон Республикаси	32800	27490	10902	4,0	247	225	8,1	7,4	107	30	3,5	1,0
2	Андижон	80300	80009	408371	51,0	357	209	28,6	16,8	178	48	12,5	4,0
3	Бухоро	52600	52261	132283	25,3	254	228	13,4	12,0	117	57	7,0	3,0
4	Жиззах	218800	202287	187456	9,3	195	42	19,5	5,4	98	10	9,0	0,5
5	Қашқадарё	287700	264541	334727	12,7	196	78	29,5	13,9	98	18	12,5	3,2
6	Навоий	34200	32628	56525	17,3	214	137	7,3	4,7	108	15	3,5	0,5
7	Наманган	80200	80017	267430	33,6	324	172	20,3	13,8	163	20	10,4	1,6
8	Самарқанд	135900	132949	244881	18,4	250	101	29,5	12,0	126	19	10,5	2,2
9	Сурхондарё	109100	109799	287704	27,4	257	134	27,0	14,7	129	10	12,0	0,5
10	Сирдарё	106300	103361	160963	15,6	228	72	23,7	7,5	115	12	10,1	0,9
11	Тошкент	129900	125843	292557	23,2	268	127	29,7	14,1	135	39	13,0	4,3
12	Фарғона	102300	95353	310044	32,5	303	178	30,9	18,3	142	41	13,1	4,2
13	Хоразм	30200	28488	52957	18,6	243	235	7,3	7,1	112	109	3,4	3,3
Республика бўйича жами		1400300	1335026	2746800	20,7	250	125,0	274,8	150,7	125	26	137,5	29,4

унумдорлигини қайта тикланиши учун етарлик заҳиралар мавжудлиги аниқланди;

Бухоро вилоятида 2010 йилгача балл бонитетни 1 баллга ошганлиги, ўртача 51 баллда сақланаётганлиги аниқланди;

Шунингдек, шундай қонуният, яъни 1-1,8 балл бонитет Жиззах вилоятида +1,8, Қашқадарёда +1,3, Наманганда +1,0, Сурхондарё вилоятларида +1,4 кузатилди. Умуман ўзгаришсиз ҳолат Сирдарё, Тошкент, Фарғона ҳамда қисман Хоразм вилоятларида кузатилди.

Республика бўйича 2010 йилда ўртача балл бонитет 53,6 баллни ташкил этган бўлса, 2020 йилда бу рақам 54,1 баллни ташкил этиб, 0,5 баллга ортганлигини кўрсатди. Бу эса сўнгги 20 йил давомида қишлоқ хўжалиги маданияти, қўлланилаётган ўғитлар миқдори, замонавий техникалар, қишлоқ хўжалиги қурол-аслаҳалари таъминотини ортиши, тупроқ унумдорлик ҳолатини асосий, тақрорий экинлар илдиз

ва анғиз қолдиқлари, сақлашга эришиш ва тиклашга эмас, балки йилдан-йилга тенденцияси кузатилди.

Таъкидлаш жоизки, бу қонуниятда тақрорий экинлар етиштирилиши, тупроқда йил давомида ғўза, буғдой ва тақрорий экинлар бўлиши, улардан юқори миқдорда органик моддалар қолиши, тупроқ экологияси ва микробиологик фаолиятини ижобий томонга ўзгариб бориши, тупроқ мелиоратив ҳолати, унумдорлиги ва бошқа ижобий агрономик хосса-хусусиятлар янги деҳқончилик тизими билан кириб келиш тенденцияси кузатилмоқда. Глобал дунё иқлим ўзгариши, Орол денгизини қуриши, кескин демографик ўсиш, энг асосийси табиий ресурсларни, шўрланишни кескин муаммо бўлиб бориши қишлоқ хўжалигини ривожлантиришга жиддий тўсиқ бўлиб қолмоқда. Бу борадаги янги таклиф-фикрларингизни кутиб қоламиз. Чунки бу давлат ва миллат келажаги учун жуда муҳимдир.

АДАБИЁТЛАР:

1. Мухаммаджонов М.В. Системы земледелия, Узб. ССР. Изд-во "Фан", Ташкент, 1972. часть II. с. 141-353
2. Турсунходжаев З.С., Болкунов А.С. Научные основы хлопковых севооборотов. Ташкент, Мехнат. 1987. с. 152
3. Тиллаев Р.Ш. Экинларни навбатлаб экишнинг асослари. ЎзПТИ, Тошкент, 2010. 99 – 102-б.
4. Тиллаев Р.Ш. Тупроқ унумдорлигини сақлаш-бош мезон. "Деҳқончилик тизимида зироатлардан мўл ҳосил етиштиришнинг манба ва сув тежовчи технологиялари" мавзусидаги халқаро илмий-амалий конференция маърузалари тўплами. Тошкент, 2010. 97-99-б
5. Телляев Р.Ш., Худайберганов Н.М. Ўзбекистонда деҳқончилик юритиш тарихи //Agro kimyo himoya va o'simliklar karantini jurnali. Toshkent-2020. №4-son. 8-b.

УЎТ:633.511.631.52

ҲОСИЛДОР ВА ЮҚОРИ ТОЛА ЧИҚИМИГА ЭГА ҒЎЗА НАВЛАРИНИ ЭКИШ МАЙДОНИНИ КЕНГАЙТИРАЙЛИК

Абдурахимова Анорахон Рустамбоевна, докторант,
Хусанбой Эгамов, доценти, қ.х.ф.н.,
Андижон қишлоқ хўжалиги ва агротехнологиялар институти

Аннотация. Мақолада ҳосилдор ва юқори тола чиқимига эга бўлган, районлаштирилган Андижон -36 ғўза навининг морфологияси, биологияси ва қисқача парваришлаш агротехникаси келтирилган.

Калит сўзлар: ҳосилдорлик, тола, Андижон-36, морфология, биология, агротехника, сугориш, ўғит.

Аннотация. В статье, представлены морфология, биология и краткая агротехника ухода за районированными сортами хлопчатника Андижан - 36 с высокой урожайностью и высоким выходом волокна.

Ключевые слова: урожайность, волокно, Андижан-36, морфология, биология, агротехника, орошение, удобрение.

Annotation. The article presents the morphology, biology and brief agrotechnics of caring for zoned varieties of Andijan - 36 seeds with high yield and high fiber yield

Keywords: yield, fiber, Andijan-36, morphology, biology, agricultural engineering, irrigation, fertilizer.

Ҳосилдор ва юқори тола чиқимига эга ғўза навларидан бири "Андижон – 36" бўлиб, Республикамизнинг айрим вилоятларида экаётган фермер хўжаликлари гектаридан 38 - 41 центнер ҳосил олмоқда. Шунингдек, мазкур навнинг тола чиқиши 38 фоиз атрофида эканлиги исботланган. Шу боисдан ушбу навни кенг майдонларга экиб фойдаланиш мақсадга мувофиқдир.

Нав ПСУЕАИТИ Андижон илмий-тажриба станцияси селекционерлари М.Дадажонов, А. Қосимов, Х.Эгамов ва бошқалар томонидан (175-Ф хАндижон-13х Андижон-21)ларни дурагайлаш ва кўп марта танлаш йўли билан яратилган.

Нав Фарғона водийси вилоятларининг ҳар хил тупроқ-

иқлим шароитларида ҳар йили гектаридан 38-41 ц. пахта хой ашёси олиш имконини бермоқда.

«Андижон 36» навининг тупи конуссимон шаклда, бўйи 110-115 сантиметр, пояси мустаҳкам, ётиб қолмайди, кучсиз тукланган. 1-1,5 типда шоҳланади, ўсув шоҳлар сони 0-1 дона бўлади. Биринчи ҳосил шоҳи 5-6 бўғиндан чиқади, ўртапишар навлар гуруҳига киради, амал даври 120-122 кун. Барглари ўртача катталиқда, 3-5 бўлмали, қирқилгансимон, ўртача тукланган. Гули ўртача катталиқда, гултож барглари оч сариқ, кўсақлари ўртача катталиқда, овалсимон, 4-5 чанокли, тумшукчали. Бир дона кўсақдаги пахта вазни 5.5-6,0 грамм. Чигити тукли, кулранг, 1000 дона чигит вазни 108-115 грамм.